TDF d.16

2.30 €. Any 15. La Franja, juny de 2014

Un calaceità a Mauthausen

L'exposició *Imatges i memòria de Mauthausen* posa de relleu el paper destacat de Jesús Grau, col·laborador de Francesc Boix. [p.4]

Premi per a Mercè Ibarz

L'escriptora saidinesa ha estat guardonada amb el premi crítica Serra d'Or 2013 amb la novel·la *Vine com estàs* en la categoria Narració. [p.7]

TEMPS DE FRANJA
digital.16
Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

Polèmica "zona vulnerable"

Productors i ajuntaments de les zones ramaderes de la Franja s'oposen a la declaració com a zona vulnerable a contaminació per nitrats. [p.15]

El Duo Recapte a Saragossa

Gran èxit de l'espectacle sobre els textos de Desideri Lombarte *Ataüllant el món des del Molinar* al Teatre del Mercat de la capital aragonesa. [p.16]

ESCUNÇ

Arropllegant paraules de la Ribagorça [p.14]

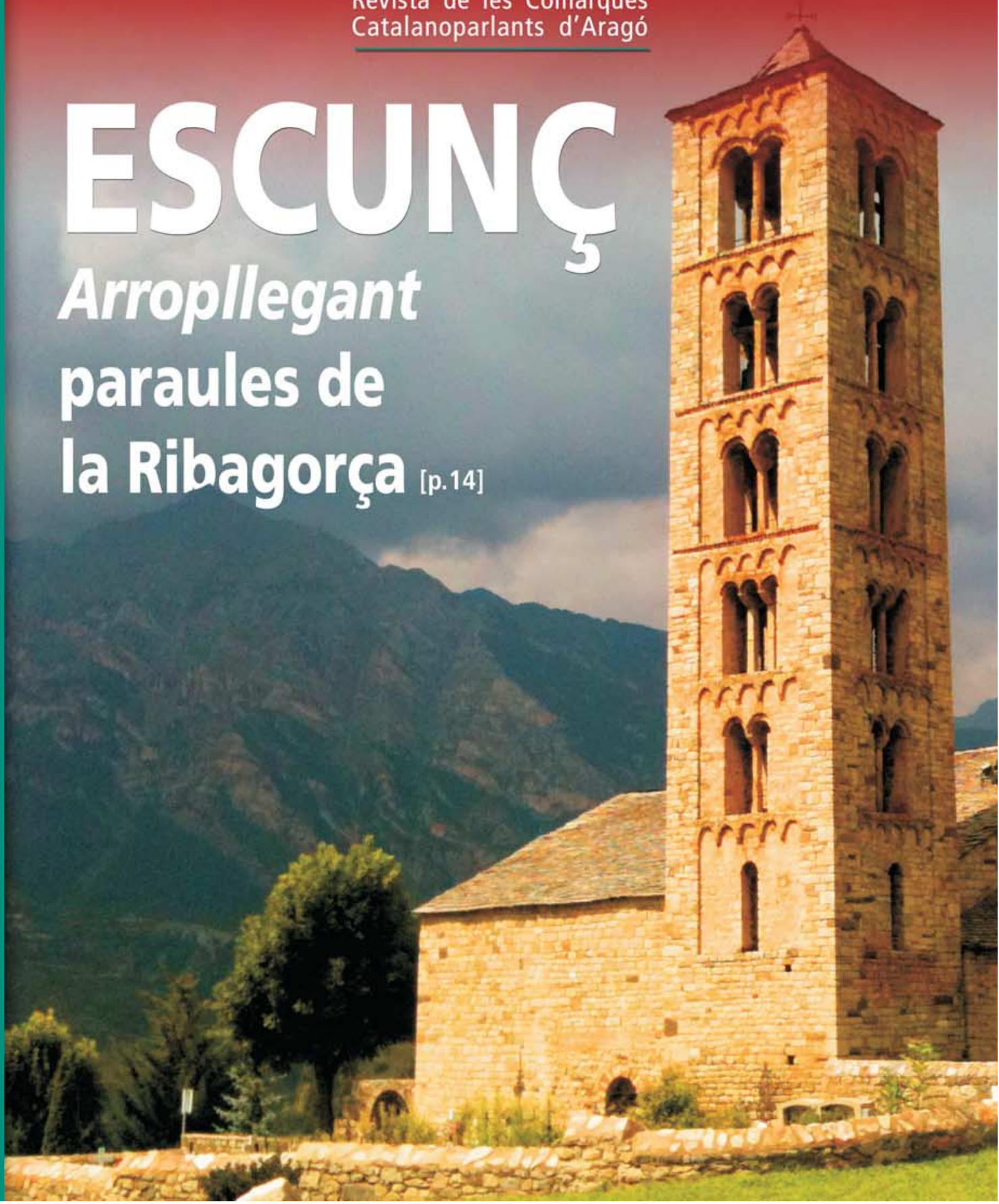

Sumari

2 Cartes dels lectors
3 Editorial
4 Matarranya
7 Baix Cinca
10 Entrevista
12 Llitera
14 Ribagorça
15 Tema del mes
16 Aragó
17 Galeria de personatges
18 PP.CC.
19 Opinió

Imatge coberta: Sant Climent de Taüll (Ribagorça). Foto: wsrmatre, Wikimedia Commons cc-by-sa-2.0

TEMPS DE **FRANJA** digital 16

Edita:

Iniciativa Cultural de la Franja

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
- Associació Cultural del Matarranya
- Consells Locals de la Franja
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isabel Calaf
info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
Isabel Calaf • tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:
El Matarranya: Josep M. Baró, M. D. Gimeno, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Carles Sancho.
El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.
La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.
Aragó: Màrio Sasot.
PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:
Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Cartes dels lectors

La col·lectivitat de Queretes

Unes paraules a l'entrevista al meu estimat Renato. Jo treballo la història local de Queretes, soc lo que se'n diu un historiador localista, és a dir intento aprofundir en la història local dins els marcs generals comarcals, regionals o nacionals. Per aquest motiu he de discrepar del sentit que se li dóna a "localisme". El mateix podríem dir de la imparcialitat que ha de tenir un historiador, tot i les simpaties que es poden tenir envers una concreta concepció política, quan s'estudia un determinat tema. L'important és el rigor i la voluntat de transmetre la realitat del que va passar en un període i en un espai concret.

En aquesta línia he arribat a la conclusió que molt sovint la manca de documentació local ens porta a suplir-la per la història general i per la memòria popular que ens és afí.

El problema és que en algun moment la història general d'un període no encaixa amb la història local d'un altre període suficientment documentat per a l'objectiu que perseguim. Això exactament crec que és el que passa entre el període republicà i la col·lectivitat de Queretes.

L'extraordinari treball de Renato i Encarnita m'ha ajudat, entre altres beneficis, a avançar en aquest raonament, i per això recomano la seva lectura independentment del color polític dels interessats en el tema de la guerra civil a nivell local.

Respecte al tractament de la memòria popular crec que en el cas de no tenir documentació és totalment adequada l'entrevista, tot i que sigui dirigida. Aquest fet no es pot confondre amb localisme, que per a mi, com he dit, és senzillament aprofundir en la història local. Tampoc com història anecdòtica, si es tracta amb les reserves adequades i si fos possible, sabent de "quin peu calça" l'autor i els entrevistats.

Gran part de la memòria històrica local que queda en els pobles com Queretes és anecdòtica. Reconduir-la, treballar-la i evitar contradiccions representa una gran tasca. Crec que Encarnita i Renato ho han aconseguit i per tant novament moltes felicitats.

Juan Luís Camps
Queretes - Matarranya

COMARCA DEL matarraña

INSTITUTO DE ESTUDIOS ALTOARAGONESES
Diputación de Huesca

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. ***Envia'ns les teues cartes,*** *tot indicant el teu nom i població, a:*
tempsdefranja@gmail.com

TEMPS DE FRANJA
Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI
T. 978 85 15 21
tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els **subscriptors** de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

En venda a:
Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saidí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papelería Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roures:** Llibreria Serret.

Jo no parlo aragonès oriental

ARXIU IEBC

El Govern d'Aragó no sap què fer amb l'ensenyament del català a les escoles i instituts de la Franja. Amb la nova llei de llengües han creat un problema que no els calia i ara mateix de bon grat voldrien amagar el cap sota terra, però ja no poden i han de continuar amb la situació surrealista que van crear fa un any.

Si el nostre Govern fos responsable, sensible i tingués una mica d'amor pel territori aragonès, entendria que el fet de parlar diverses llengües no és un problema sinó una sort, entendria també que és una particularitat que s'ha de protegir, mimar i defensar i es posaria a treballar per custodiar aquesta riquesa.

Aleshores, si tot fos així, l'ensenyament de la nostra llengua no suposaria cap problema i no generaria cap conflicte perquè seria una cosa natural. Els mestres i el professorat tindrien un currículum aragonès publicat, materials apropiats i fins i tot oposicions per poder obtenir una plaça d'una manera justa. Els nens i nenes aprendrien a escriure la seua llengua materna per poder enviar *whatsapps* als amics sense faltes o per dir-li a l'alcalde del seu poble que volen més espais de joc. Així, ja ningú no els hi hauria d'obrir els ulls respecte a la seua llengua, ells ja sabrien el que parlen i per què ho fan, sense complexos ni embolics.

Però com tots sabem, la sensibilitat del Govern d'Aragó cap a les llengües és més aviat escassa, per dir alguna cosa fina. Ara mateix, han decidit que a les escoles es podrà ensenyar "Aragonés oriental", de manera voluntària i paral·lela a l'ensenyament del català, que passarà a ser considerada com una llengua estrangera. Si això ho contem fora d'Aragó, ens miraran molt estranyats o ens tractaran de bojos, però sembla que els polítics aragonesos no tenen cap tipus de sentit del ridícul, ni cap formació lingüística ni, i això és el pitjor, cap interès per la realitat del territori que governen i on viu la gent que els ha votat.

Ensenyar "Aragonés oriental" és el mateix que dir a la cara dels habitants de la Franja que som uns incultes, rucs i, per deducció, idiotes. Però també implica la confirmació d'un total desconeixement d'allò que actualment s'està fent a molts centres escolars aragonesos on les famoses varietats locals es respecten i es valoren com a part de la llengua que s'estudia a l'aula. És evident que l'ensenyament del català a les aules pot millorar, però el Govern d'Aragó en lloc de crear un espai de debat on poder parlar d'una manera pausada sobre aquest tema, amb professors, tècnics, lingüistes i fins i tot algun polític, el que ha fet és deixar-se emportar per teories absurdes sense cap base científica i imposar una llei totalment apartada de la realitat aragonesa. Aquesta situació, vista des de fora, pot parèixer surrealista o absurda però desgraciadament és real i, si no canvien les coses, ens tocarà viure-la i sofrir-la directament. El poquet que havíem avançat des de fa uns anys desapareixerà i potser hauríem de pensar si no és una mica culpa de tots perquè molts havíem deixat de pedalar i pensàvem que teníem uns drets adquirits que en realitat no teníem tant consolidats.

"Escriu-me, però en la nostra llengua, i no te preocupos gens de l'ortografia. De l'ortografia ja n'anirem parlant"

Epistolari (1981-1989) p. 139

any Desideri Lombarte
1989 - 2014

Un calaceità, protagonista d'una mostra sobre Mauthausen

// LLUÍS RAJADELL

L'exposició itinerant 'Imatges i memòria de Mauthausen', que s'ha pogut visitar al Centre Social de Terol durant tot el mes d'abril, posa de relleu el destacat paper jugat per un calaceità, Jesús Grau, en la preservació de les fotos que van permetre condemnar a destacats dirigents nazis al famós judici de Nuremberg. Les imatges van ser captades pel fotògraf Francesc Boix, que va comptar amb un grup d'amics republicans –exiliats com ell mateix– per traure els compromotedors negatius del camp de concentració i conservar-los fins al final de la II Guerra Mundial com a prova de càrrec.

Un dels principals col·laboradors de Boix va estar Grau, que havie ingressat al camp nazi l'any 1940 amb son pare, Ricardo, qui no va sobreviure al captiveri.

La mostra *Imatges i memòria de Mauthausen*, organitzada pel Govern austríac amb la col·laboració d'associacions d'antics presos dels camps de concentració nazis, recopila fotos disperses per diferents fons i arxius. Una de les persones que apareixen a més fotografies –per descomptat, molt per radera del cap de les SS, Heinrich Himmler– és, precisament, Jesús Grau, present en quatre imatges, en dos casos en solitari i en altres dos en companyia d'altres presos espanyols. El catàleg de l'exposició, titulat *La part visible dels camps. Imatges i memòria de Mauthausen*, justifica esta excepcional presència recordant que "quan les condicions de vida van empitjorar al camp, els caps de l'acció –l'extracció i ocultació dels negatius de Boix- van buscar possibilitats d'aconseguir els negatius del camp. Els esmentats jóvens havien de treballar a les pedreres de l'empresa Anton Poschacher com aprenents de picapedrers i guadien de certes llibertats. Alguns dels aprenents de Poschacher, entre ells Jesús Grau i Jacinto Cortés, van rebre negatius a la cuina, que a vegades van traure del camp dins de pots de caramels".

Grau apareix en una foto de 1944 identificat com a membre del "kommando Poschacher" i a les altres tres, captades ja després de l'alliberament, amb altres republicans espanyols que celebren amb mirada relaxada i aspecte feliç la recuperada llibertat. La plana 172 està protagonitzada pel calaceità, que es mostra orgullós amb una metralleta al costat d'una torre de vigilancia de Mauthausen. Més avall, una segona foto mostra el mateix escenari però aquí Grau està al costat d'altres expresos armats. En una altra instantània, Grau i altres membres del grup 'Poschacher' miren feliços a la càmera al costat de la senyora Anna Pointer, una antifeixista austríaca que va col·laborar decisivament en guardar i preservar els valuosos negatius que van mostrar al mon l'horror nazi.

Jesús Grau Suñer, détenu espagnol, armé d'une mitraillette sur la muraille de la cour des garages. Mauthausen, 5 ou 6 mai 1945. Francisco Boix, neg., MHC

Un groupe d'Espagnols armés, sur la muraille de la cour des garages. De gauche à droite, Miguel García (numéro 62404), Manuel San Martín (numéro 4949), Jesús Tello Gomez (numéro 9007), Jesús Grau Suñer (9033) et Rafael Sivera Escriva (numéro 6667). Mauthausen, 5 ou 6 mai 1945. Francisco Boix, neg., MHC

Pàgina 172 del catàleg de l'exposició

Història de quatre fotos

Jesús Grau apareix a les dues fotos de la pàgina 172 del catàleg de l'exposició 'Imatges i memòria de Mauthausen'. A la imatge de baix, Grau, segon per la dreta, posa al camp de concentració amb altres presos republicans espanyols. Les dues fotografies van estar preses per Francesc Boix el dia 5 o 6 de maig de 1945, després que les tropes americanes alliberaren el camp de Mauthausen.

A la foto de la pàgina 32, Grau apareix amb el cabell rapat com a membre del "comando Poschacher", nom adoptat per una colla de presos que treballaven a la pedrera de l'empresari Anton Poschacher. El calaceità encara apareix en una altra imatge captada per Francisco Boix el 5 de maig de 1945 amb companyia de l'antifeixista austríaca Anna Pointner, les seues filles i un grapat de republicans espanyols.

Ll. R.

2014, l'Any Desideri Lombarte

// Carles Sancho

Enguany amb la celebració de l'Any Desideri Lombarte 2014, les iniciatives i actes al voltant del personatge pena-rogí estan sent nombroses i ben diverses. Són moltes les entitats que s'han volgut adherir a la commemoració dels vint-i-cinc anys del seu traspàs.

El 15 de febrer es va donar per iniciat l'Any Desideri Lombarte al Santuari de la Mare de Déu de la Font de Pena-roja, amb uns actes organitzats per l'Associació de Jóvens, l'Ajuntament i l'Associació Cultural del Matarranya. Parlaments, exposició *Quan érem emigrants* de fotografia de Tomàs Riba i textos de Lombarte i concert de Temps al temps interpretant poemes del matarranyenc. El 6 de març a Barcelona, el grup Túrnez&Sesé, en la programació musical de Barnasants, oferí un emotiu concert al Centre Cultural Albareda ple de públic assistent amb una primera part dedicada al poeta pena-rogí. El Casal Jaume I de Fraga, dos dies després, en el marc de la Jornada per la dignificació lingüística 2014, es va fer la presentació al Baix Cinca de l'Any Desideri Lombarte. El 23 d'abril la Comarca del Matarranya, com cada any, organitzà a Pena-roja la lectura continuada 'Quedarà la paraula' de la novel·la *Les aventures del sastre Roc d'Arça*. L'acte comptà amb l'acompanyament musical de la Banda de Música Peñarbés. Als assistents se'ls va regalar un artístic punt de llibre com a record de la convocatòria. L'Escola Oficial d'Idiomes d'Alcanyís va interpretar en anglès l'obra teatral *Pena-roja i Vallibona, pobles germans* per afegir-se a la commemoració de l'Any Lombarte. La revista *Temps de Franja* durant tot l'any inclou en cada número un petit text de l'escriptor amb el logotip creat per Carles Terès amb motiu de l'aniversari. Del 5 al 31 de maig a Tortosa es va poder visitar l'exposició *Ataüllar el món des del Molinar*, concretament al vestíbul del Campus de les Terres de l'Ebre de la Universitat Rovira i Virgili - URV. El Duo Recapte, format per Antoni Bengochea i Màrio Sasot, presentà l'espectacle *Ataüllar el món des del Molinar* el 5 d'abril a Saidí, al Cinema Parcerisa, acte organitzat per l'ajuntament de la vila, l'11 a Torrent de Cinca a la Sala d'Actes de la Casa Ferrabràs i el 7 de maig a Saragossa al Teatre del Mercat de la capital aragonesa. I, recentment, durant el lliurament dels premis Recercat 2014, el 9 de maig a Barcelona, al Palau de la Generalitat, José Miguel Gràcia va presentar l'Any Lombarte amb una biografia i uns poemes seus dedicats a l'homenatjat i la lectura d'uns textos del pena-rogí que van ser molt ben rebuts pel públic que omplia el recinte. Pocs dies després a Tortosa la universitat Rovira i Virgili i Omnium Cultural de la capital de l'Ebre van oferir "Homenatge a Desideri Lombarte, una veu del Matarranya". On intervingueren Artur Quintana que parlà del personatge i amic a partir de l'*Epistolari* de l'escriptor, José Miguel Gràcia va fer una completa relació d'actes programats per a celebrar l'Any Desideri, Emigdi Subirats amb l'acompanyament de Ferran Benaiges al violoncel recità poemes del matarranyenc i Mònica Sales, representant de la Universitat dirigí l'acte d'homenatge. Alguns dels actes ja s'han esmentat més àmpliament a *Temps de Franja*.

Quatre mesos intensos d'activitats culturals dedicats a commemorar el traspàs del nostre escriptor més reconegut i valorat del Matarranya. La programació lògicament continuarà durant tot l'any.

Fira d'Antiguitats a la Freixneda

// José Miguel Gràcia

Com tots els dissabtes de Setmana Santa, a la Freixneda té lloc la *Fira d'Antiguitats. Arts i Oficis, Monedes i Bitllets*. Aquest any ha estat la XV fira, la qual cosa vol dir que ja està ben consolidada. Atès l'èxit dels anys precedents, la d'enguany s'ha perllongat un dia més. Dissabte va estar ben ras i lluminós, però diumenge faria figa: aparegué el vent i la pluja. Cal dir que la varietat de productes de tot tipus li dóna un caire força popular. En general els preus són moderats, tot i que el regateig està sempre present. No ens cansarem de recomanar una visita per al pròxim any.

Com altres anys l'Associació Cultural del Matarranya va plantar també la seua paradeta de llibres ben atesa per la Cèlia Badet i el seu marit A. Rallo. Uns quants socis ens trobàrem una estona petant la xerradeta.

Maig de tradicions religioses i festives

// Carles Sancho

El passat mes de maig, aprofitant el bon temps de la primavera, és una època en què la gent de les nostres viles es troben al voltant de les moltes ermites i capelles que s'escampen per tot el Matarranya, continuant la tradició religiosa i festiva dels avantpassats. Els actes que s'hi celebren solen ser molt pareguts a totes les poblacions: la missa, la processó, el cant dels gojos dedicat als sants, les xarangues que animen la festa, els menjars de germanor i els jocs tradicionals per a grans i menuts. Al Santuari de Nostra Senyora de Montserrate van els de Fórnols i les viles del voltant, els de Fondespatla a Sant Pere Màrtir al riu Tastavins, a Sant Pol els d'Arenys de Lledó, a la Mare de Déu de la Misericòrdia els de Queretes, a Santa Anna els de Calaceit i a l'altar de Sant Pere Màrtir els de la Portellada. És especialment espectacular el Santuari de Nostra Senyora de Gràcia, també dit lo Convent, al terme de la Freixneda. Aquí els veïns porten la imatge en peanya a peu des de la Capella de la Mare de Déu del Pilar a la vila, a uns cinc quilòmetres aproximadament. Dins de l'antiga església es fa un altar amb la imatge adornada amb gran quantitat de flors i vestida per l'ocasió. L'edifici religiós construït a partir de la balma on diu la tradició que és el lloc on es va aparèixer la Mare de Déu de Gràcia a una pastoreta de la població veïna de Valljunquera. Les parets del convent i de l'església encara resisteixen el pas del temps, només ha caigut el sostre, així que s'observa la espectacularitat de l'edifici dels Mínims de Sant Francesc de Paula aixecat el 1795. Al costat els pous i cisternes que abastien la comunitat religiosa i les antigues edificacions anteriors al segle XVIII.

Lo Convent o Nostra Senyora de Gràcia a la Freixneda
CARLES SANCHO

Aquestes trobades són molt importants perquè posen valor a una part del patrimoni històric de les nostres viles que cal protegir per no perdre'l definitivament. El cas del Convent de la Freixneda és evident i, és especialment greu, en el Santuari de Nostra Senyora de Montserrate, una construcció gòtica amb modificacions al segle XVII, que malgrat la denúncia d'abandó que cada maig fan els veïns de Fórnols, des de l'administració aragonesa no hi ha cap resposta i això que és Bé d'Interès Cultural des del 1983.

L'ARGADELL

Les fires // Juli Micolau

Pel Matarranya sempre hem tingut una fira històrica, la Fira de Vall-de-roures, una fira que celebrem tots, tant la del mes de maig com la de setembre; enguany s'ha commemorat els seus 700 anys. Però a partir de la comarcalització d'Aragó el nostre Consell Comarcal –juntament amb els Ajuntaments, entitats culturals diverses i organismes privats– han impulsat una sèrie de fires per altres pobles amb prou encert. El dinamisme que això crea, encara que només sigue un dia o un parell de dies a l'any, a molt estirar, dóna una visualització i un impuls considerable a les viles més menudes. Vull recordar la Fira del Vi i Mercat Medieval, de Queretes; la Fira de l'Oli i de l'Oliver, de Calaceit; la Fira de Recursos Naturals, de Ràfels; la Fira Cerç de la Música i la Cultura Aragonesa, de Massalió; la Fira de l'Energia en el Medi Rural, de Fondespatla; la Fira d'Antiguitats (monedes, bitllets i col·leccionisme), arts i oficis, de La Freixneda; i ara –crec que no me'n deixo cap– s'afegirà la Fira de Ramaderia Extensiva els pròxims dies 7 i 8 de juny a la Vall del Tormo. Això vol dir que hem tingut, que tenim un salt firal prou encoratjador, tant a nivell qualitatiu com de quantitat. Ara bé, veig que la cartellística anunciadora de les fires –en alguns casos és bilingüe castellà-català, per exemple a Calaceit, Massalió o Queretes– però continua sent exclusivament en castellà em moltes viles. Com és evident, a l'hora d'imprimir un cartell, això no comporta un encariment del pressupost. Seríem una mica més raonables intentant confeccionar els cartells respectant al màxim la llengua de casa, sobretot de cara a fer normal el que parlem amb naturalitat pels nostres carrers. Així ho entendrien millor els forasters, sensibles per al que és propi. I podrem estar més orgullosos ensenyant els treballs de ceràmiques, vímet, fusta, vidre, palma, plantes tintòries, com fer un tapís o sabó moll, quin tràfec du el guarnicioner o l'esquilador, el ferrador de cavalls o el cardador de la llana, el canyissaire o l'artesà de la forja, l'escultor de pedra o el treball de cera a partir del món de les abelles, bijuteria, llibres, etc.

Mercè Ibarz, guardonada amb el premi crítica Serra d'Or 2013

// Berenguer de Mussots

L'obra de l'escriptora saidinesa Mercè Ibarz *Vine com estàs* ha estat guardonada amb el Premi de la Crítica Serra d'Or 2013 en la categoria Narració. En el mateix acte de lliurament dels guardons d'enguany van rebre la famosa Serreta d'Or – la insígnia amb què són distingits els escriptors guardonats– el novel·lista Josep Maria Fonalleras per *Climent* i el poeta Carles Camps pel recull *L'oració total*. El poeta lamentà la banalització de la llengua, en un moment en què ningú no assumeix responsabilitats sobre allò que diu, mentre que Fonolleras recordà el filòleg recentment traspassat Modest Prats i l'escriptora denuncià, en aquests temps de penúria que vivim,

Mercè Ibarz
NÚVOL.COM

l'especial dificultat que tenen les generacions més jóvens: "Nosaltres ho vam tenir difícil, però ells més".

Aquests prestigiosos premis promoguts per la revista *Serra d'Or* i l'editorial Publicacions de l'Abadia de Montserrat a obra publicada i sense dotació econòmica que s'atorguen des de fa 48 anys també distingiren en el seu moment les novel·les *Camí de Sirga* (1989) i *Estremida memòria* (1998) del mequinensà Jesús Moncada, la narració *La força de la gravetat* (2007) del saidinès Francesc Serés i la biografia *Santiago Rusiñol, el pintor, l'home* (1996) del lliterà Josep de C. Laplana.

L'escriptora de Saidí al laberint de la memòria

// Carme Messeguer

Manllevant una expressió de Nirvana com a títol, Mercè Ibarz publicava mesos enrere *Vine com estàs* (Proa, 2013), una «suite» –en paraula de l'autora– recentment reconeguda amb el premi Crítica Serra d'Or que té la memòria com a protagonista principal.

La suite s'estructura en dos moviments: el primer, «La guerra vista des del mas», rememora el temps de la guerra i la postguerra a Saidí, mentre que el segon, «Repertori de passions», més introspectiu i sobre escenaris diversos, ofereix una galeria de persones i situacions –la seua amiga Sofi, el professor de matemàtiques dels anys juvenils, els viatges, l'estada a les monges, el taller de confecció de la mare, la mort del pare...– que configuren la memòria vital de l'autora.

El relat centrat en la guerra, en tercera persona i amb pinzellades de realisme màgic, retorna als paisatges de *La terra retirada* i es remunta a la construcció del Canal de Saidí fins arribar als temps «de por i gana» de la postguerra, passant per les col·lecti-

Coberta de la novel·la

vitzacions i per l'arribada de les tropes franquistes a la comarca. La segona part, més extensa i en primera persona, es configura a partir de breus relats que originen les anades i vingudes dels personatges en el record de la narradora. Com a vincle explícit entre un i altre moviments, la figura del cosí/oncle Gumer, anarquista refugiat a Barcelona.

Tot plegat conforma un díptic, ara figuratiu, ara impressionista, que es complementa malgrat la diversitat, ja que l'autora convida a integrar memòria viscuda i memòria explicada com a components indestriables de la nostra biografia personal. A *Vine com estàs* s'entrellacen record i vida, en un convit a deixar-se endur per la memòria com un acte que, de vegades dolorós, de vegades plaent, indubtablement ens fa créixer com a persones.

La fluïdesa narrativa, amanida amb les referències musicals i cinematogràfiques a què ens té acostumats l'autora, i les situacions, presents o passades en què ens podem veure reconeguts, fan molt recomanable la lectura de *Vine com estàs*, i especialment per als lectors d'un territori on la memòria és el punt de trobada entre el passat i el futur.

La cirera de Mequinensa s'obre camí a la Xina

// Javier Ortega

Cireres a Mequinensa
MEQUINENSA.COM

Els productors de cirera primerenca de Mequinensa (pertanyents a la zona del Baix Aragó - Casp) estan en plena campanya de recol·lecció, que es prolongarà fins a finals de juny.

La collita es presenta bona i els productors de la localitat estimen que es colliran més d'un milió de quilos. Mequinensa compta amb 350 hectàrees de cirera, a les quals cal sumar un centenar més de nova plantació en l'anomenada partida 'Auts', gràcies als nous regadius per bombament des de l'embassament de Mequinensa, impulsats per la Comunitat de Regants APAC. Això ha permès incorporar 1.700 hectàrees més a la superfície destinada a la producció de fruita a la localitat.

Aragó és, amb 7.000 hectàrees, la primera comunitat productora de cirera, amb una collita mitjana de 30.000 tones a l'any. La zona de Casp compta amb gairebé mil hectàrees de cirerers i, enguany, es necessitaran per a la recol·lecció uns dos mil temporers.

Segons UAGA, la collita de fruita dolça a Aragó serà la millor en cinc anys, amb una producció superior a les 570.000 tones. Es necessitaran més de 15.000 temporers durant tota la campanya. Les principals zones fruiteres són la Llitera, el Baix Cinca - Fraga, Calataiud, Valdejalón, Matarranya, comarca de l'Aranda i el Baix Aragó - Casp, sense oblidar la denominació d'origen Préssec de Calanda.

Les varietats més primerenques de cireres de Mequinensa es destinen al mercat nacional, ja que el seu transport resulta complex perquè el fruit és molt delicat; mentre que les tardanes, més resistents, s'exporten a mercats del centre i nord d'Europa.

L'objectiu que s'han fixat els productors, a curt i mig termini, és arribar als mercats asiàtics i en concret a la Xina, on el fruit és molt apreciat pels consumidors. En campanyes anteriors s'han dut a terme tests de comercialització a Hong Kong, com a porta d'entrada al mercat xinès, amb bons resultats.

Aquests mercats es proveeixen, en bona mida, de la cirera que es produeix a Xile –un 75 % de les exportacions xilenes del fruit es destinen a Àsia– pel que resulta un interessant nínxol de mercat per a la producció de Mequinensa. Cal tenir en compte que les dates de recol·lecció de les dues zones són oposades, en trobar-se en hemisferis diferents; per tant, no competeixen a l'hora de dur a terme la seva comercialització.

Les exigències dels mercats obliga els productors a invertir en tecnologia d'última generació, especialment pel que fa a maquinària per a la classificació per visió. Això permet a algunes empreses, com Fruits Vall, amb seu a Mequinensa, adaptar-se a les exigències d'un mercat concret per a la comercialització de la seva producció de cirera, tenint en compte variables com el calibre, color del fruit o defectes per a cada cas, realitzant un "envasat a mida".

Els nous projectes de la Comarca del Baix Cinca

// Rosa Arqué

Al Baix Cinca hi ha uns paisatges fluvials molt interessants i des de la Comarca volen convertir-los en un reclam turístic, natural i esportiu. Per eix motiu, la institució ha sol·licitat la creació d'onze molls que donin accés als rius de cada municipi.

En total, el projecte, que encara ha de ser aprovat pel Govern d'Aragó, planteja una inversió de gairebé 400.000 euros. Tres empreses han estat convidades a redactar el projecte i "a partir d'allí confiem a obtenir els fons i executar les obres abans que conclogui l'any", va explicar la Consellera Comarcal de Turisme, Belén Ibarz. En la seva opinió, "es tracta d'un projecte important i anhelat per la població, ja que la gent enyora tenir accés al riu, i en general seria una forma de potenciar el turisme als nostres pobles".

A més d'aquesta iniciativa, la Comarca del Baix Cinca ha presentat altres tres projectes amb la finalitat d'obtenir el finançament necessari a través del Fons de Desenvolupament Territorial i Rural. En total, es repartiran 20 milions d'euros cofinançats pel Govern d'Aragó i el FEADER i a ells han pogut optar tant els ajuntaments com les comarques. Així, a més del projecte 'Baix Cinca entre rius', la Comarca ha sol·licitat finançament per a l'adquisició d'una bomba destinada a l'extinció d'incendis, així com la compra d'una ambulància.

D'igual manera, ha presentat un tercer projecte denominat 'Millora per a la sostenibilitat al Baix Cinca', que inclou una sèrie d'actuacions com l'adquisició de 20 iglús metàl·lics per al reciclatge de cartró i paper o la compra d'un camió per al servei de recollida de residus sòlids. Finalment, es pretén condicionar una part de la segona planta de la seu comarcal com a centre de dia per als usuaris de l'Associació de Familiars de Malalts d'Alzheimer de Fraga.

Paratge al riu Cinca
ROSA ARQUÉ

Es presenta el projecte "Viure la literatura a través de les TIC" a la Universitat de Vic

// Departament de Català IES Bajo Cinca

El 25 d'abril, representants de l'IES Bajo Cinca de Fraga van presentar, en el II Congrés Internacional de Geografies Literàries de Vic, una ponència sobre el projecte *Viure la literatura a través de les TIC*, un projecte que es va preparar durant 2 cursos escolars entre quatre centres de territoris de parla catalana. L'objectiu principal era treballar amb l'alumnat la literatura mitjançant les tecnologies del coneixement i la informació.

El projecte, s'emmarcà dintre del Programa ARCE del Ministerio de Educación, que promovia l'agrupació de centres educatius per a la realització i posada en pràctica d'iniciatives comunes, i ha estat dut a terme al llarg dels cursos 2011-12 i 2012-13 per alumnes i professors dels instituts Joan Oliver de Sabadell, Pau Casesnoves d'Inca, Bajo Cinca de Fraga i Salvador Gadea d'Aldaia.

Es va decidir explorar les possibilitats que oferien els territoris en l'àmbit de la literatura i finalment es va crear un mapa virtual que presentava les diferents rutes literàries elaborades per l'alumnat. Cada centre va aprofundir en el coneixement d'un o més autors del seu territori però es va fer també un treball de recerca sobre dialectologia, geografia, lexicografia o història. Des de l'IES Bajo Cinca s'elaboraren les rutes de Jesús Moncada i Desideri Lombarte.

Els treballs realitzats i els documents d'organització del projecte estan allotjats a https://sites.google.com/site/viureliteraturatic. Hi destaquem els mapes virtuals dedicats a la biografia o a les obres dels autors seleccionats per cada centre associat: Pere Quart, Joan Alcover i Mossèn Costa i Llobera, Jesús Moncada i Desideri Lombarte i Vicent Andrés Estellés.

ESTAMPES RIBERENQUES

Experimentar l'enigma // Quim Gibert

A cavall del segle XV i XVI, període en el qual es produeixen les grans descobertes i expedicions transoceàniques, bona part dels navegants solcaven els mars convençuts de l'existència de feres descomunals, que habitaven en els fons marins, capaces d'enfonsar vaixells i devorar la tripulació. La més temuda és representada pels ninotaires de l'època com una serp sinuosa, que es recargola sobre si mateixa. Altres vegades es retira a un cocodril, un drac o una balena. Amb els trets d'una balena figura descrita, en diferents fragments de l'Antic Testament, una criatura diabòlica. No passem per alt que en els manuscrits medievals i en detalls decoratius de catedrals, hi apareix l'esmentat monstre aquàtic: el Leviatan. I és que, aleshores, els cetacis representaven el mal, l'amenaça, la fantasia, la força incontrolable. Això explica que els medievals col·loquessin dracs i altres animals mitològics en aquelles zones inexplorades dels mapes. Els mariners que s'embarcaven per aigües infectades de bèsties abismals, van haver d'aprendre a endinsar-se en la incertesa. Un d'aquests audaços arponers fou el jove John Melville, autor, dècades més tard, de *Moby Dick*. En aquesta línia, l'escriptor Erri de Luca confirma que la millor literatura sorgeix sempre de la major aventura humana: «en comparació, les històries de l'Europa pròspera van mancades de sentit i força».

Rastrejar territoris inconeguts és submergir-te en les profunditats. El desig de campar al teu aire, així com el risc i l'error, està renyit amb l'estabilitat, la calma, la previsió. De fet, els vaixells baleners es construïen per moure's en la bravura de l'oceà. I les travessies comportaven un grau elevat d'inseguretat. Triar llibertat afegeix vida a la vida. És sinònim d'oportunitat. Però priva de seguretat. Hellen Keller, universitària invident, afirma que «la vida és una aventura o no és res».

Experimentar el misteri va aportar avenços importants. Tant és així, que l'encarnació bíblica del maligne en la pell d'una balena va fer un tomb en el segle XVIII, quan el sector pesquer es va adonar de la rendibilitat econòmica dels greixos i de la carn de cetaci. Un profit comercial va modificar, en temps de la il·lustració, l'imaginari popular de l'animal més gros del planeta, al qual li van començar a atribuir aspectes lligats a la intel·ligència, la natura salvatge, la intriga... àmbits de recerca d'allò més estimulant. Teodore Roosevelt afirmava que és molt millor atrevir-se a coses molt difícils, conquerir triomfs grandiosos, fins i tot amenaçat pel fracàs, que no arrenglar-se amb els esperits mediocres «que viuen en la penombra».

Així doncs, els que no ens resignem a acceptar la desigualtat i l'ordre injust, que la perpetua, estem abocats a pujar a bord. Accedir a confins aparentment inassolibles (viure en català; dret a decidir; Europa de les nacions...), requereix fer incursions i transitar per topants ignots. Ben mirat, les fronteres són seductores. Allò més perillós en el món, va sentenciar Martin Luther King, «és la ignorància sincera i l'estupidesa conscient».

CIA MEA CULPA TEATRE ESCOLAR

"De la Mequinensa desapareguda neix la nostra dramatúrgia"

// **Berenguer de Mussots**

Aquest curs escolar, que som a punt de tancar, han estat diverses les companyies teatrals que, aprofitant que el recull de contes *El Cafè de la Granota* de Jesús Moncada és de lectura prescriptiva per als estudiants de batxillerat a Catalunya, han volgut fer-ne una adaptació escolar. D'entre aquestes companyies de teatre escolar ha estat Cia Mea Culpa la que ha fet, segurament, l'adaptació més reeixida.

Representació de Mea Culpa
BERENGUER DE MUSSOTS

Pregunta. *Qui sou Cia Mea Culpa Teatre Escolar?*

Resposta. La Companyia Mea Culpa és una companyia barcelonina de teatre professional formada per actors i actrius llicenciats en Art dramàtic per l'Institut del Teatre de Barcelona. Bàsicament ens dediquem a posar en escena lectures obligatòries de batxillerat. Tot i que el curs vinent volem ampliar l'oferta educativa a infantil i primària.

P. *Quan i on veu nàixer com a companyia teatral?*

R. La Companyia neix a Barcelona fa dos anys fent un espectacle anomenat *Tres actos fuera del tiempo* basat en la novel·la *Nada* de Carmen Laforet. L'experiència va ser molt positiva i vam quedar encantats de treballar per al públic escolar. El públic adolescent ens va rebre molt bé. Per aquest curs que ja s'acaba, vam decidir fer un espectacle basat en *El Cafè de la Granota* de Jesús Moncada. La veritat és que ha estat un projecte fascinant per a la companyia per la relació que hem tingut amb Mequinensa i els seus habitants.

P. *Com és que us acosteu a l'obra de Jesús Moncada?*

R. Vam llegir les lectures prescriptives de batxillerat i ens vam enamorar des d'un primer moment del Cafè de la Granota! Vam pensar que teatralment podia ser molt interessant per aquest ritme vertiginós que tenen els contes del Moncada, la seva ironia, humor... Ens vam convertir en uns fans del Moncada i el seu univers tan peculiar. En poques paraules vam quedar atrapats! Com diu la seva germana Rosa Maria: "Alerta amb el Jesús, que enganxa! És droga dura!" I té tota la raó! Passa com amb Shakespeare: com més el llegeixes més ganes tens de tornar-lo a llegir! Després els actors –M. Àngels Largo i Armand Villén– vam escriure la dramatúrgia dels contes.

P. *Com la valoreu?*

R. Bé, l'obra de Jesús és magistral! *Camí de Sirga* és el *100 años de Soledad* de García Márquez de la llengua catalana. Com sempre diu l'Armand Villén en els col·loquis posteriors a l'obra "és una de les potes de la literatura catalana", i és totalment cert! Té la categoria d'un premi Nobel.

P. *Com trobeu que valoren els nois i noies que veuen la vostra versió d'*El Cafè de la Granota*?*

R. La veritat és que estem molt contents amb la rebuda que ha tingut. Els nois i noies estan súper atents i segueixen l'obra amb entusiasme. El públic adolescent és una prova de foc: si s'avorreixen comencen a moure's, parlar i a jugar amb el mòbil i desconnecten totalment. Però si els interessa, són un públic molt entusiasta i agraït. Nosaltres hem tingut la gran sort que el nostre treball els atrapa des del primer minut, i és un goig. Ens han arribat valoracions dels alumnes molt bones. Fins i tot un deia que la representació millorava l'obra escrita! Imagina't!!!

P. *I els professors?*

R. Els professors estan encantats i tots volen repetir l'any vinent. El que més valoren és el fet que parlem amb mequinensà. Això li dóna a l'obra més autenticitat. També ens feliciten per la dramatúrgia que hem fet dels contes. Tots coincideixen que després de veure l'obra els nois i noies entenen millor el llibre i el que significa l'univers de Moncada.

***P.** On l'heu representada?*

R. A Barcelona, Santa Coloma de Gramenet, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Andreu de la Barca, Martorell, Vic, Puig-Reig, Sallent, Amposta i Mequinensa.

P. *Fins quan teniu intensió de representar-la?*

R. Doncs ara per ara fins al 2016 serà lectura obligatòria. El curs vinent ja tenim moltes més actuacions aparaulades a part dels que repeteixen, així que ens queden dos cursos més!

P. *Com ha estat la vostra relació amb Mequinensa i amb els mequinensans?*

R. Ha estat un enamorament bestial!

És més ens atrevim a dir que serà un amor per tota la vida! La regidora de cultura de Mequinensa, la Gemma Nadal, ens ha rebut amb el braços oberts i ens va presentar gent de Mequinensa. Vam estar tot un matí xerrant amb mequinensans que havien viscut a l'antic poble. Els vam gravar i els seus testimonis surten en veu en *off* a l'obra. Va ser una experiència molt enriquidora. A partir d'aquesta trobada va començar la nostra història d'amor amb "lo Poble" i vam decidir explicar la desaparició de l'antiga Mequinensa juntament amb els contes. Després vam conèixer la Rosa Maria Moncada, tot cor! I l'Hèctor Moret, que ens assessorat lingüísticament. De fet, la seva aproximació al parlar de Mequinensa ens ha estat de molta ajuda! El moment culminant per nosaltres va ser quan un divendres nit fem l'obra a Mequinensa per a tot el poble. Va ser una acollida bestial. L'alcaldessa Magda Gòdia ens va fer una forta i emotiva abraçada i ens va regalar l'última edició d'*Estremida memòria* i un llibre sobre la història de Mequinensa. Envegem la sort d'alguns mequinensans d'haver tingut el privilegi de conèixer personalment a Jesús Moncada. Quan parlen d'ell els hi brillen els ulls. És una llàstima que ens deixés tan aviat!

P. *Com ha estat la vostra adaptació d'*El Cafè de la Granota*?*

R. Doncs precisament d'aquesta fascinació sobre la Mequinensa desapareguda neix la nostra dramatúrgia. La nostra obra es diu *El darrer dia del Cafè de la Granota* i representa l'últim dia del Cafè de la Granota abans de desaparèixer sota el pantà, aquest és el fil conductor. El matrimoni del cafè, l'Adelaida i el Fernando, recullen els seus últims efectes personals mentre recorden les diferents històries que han viscut en el seu poble. Aquestes històries són quatre contes del llibre d'*El Cafè de la Granota*: 'Futbol de ribera', 'La Plaga de la Ribera', 'L'assassinat del Roger Ackroyd' i 'Paraules des d'un oliver'. Finalment el so d'una detonació els recorda que han d'abandonar la seva casa i s'acomiaden mentre sona 'Ebre Nostre' d'Enriqueta Moncada, cantat *a cappella* per la mequinensana Araceli Gòdia. Posa la pell de gallina!

II CAMPUS DE MÚSICA I BALLS POPULARS A MÓRA D'EBRE

Un insòlit espai d'aprofundiment en la nostra cultura tradicional

// MÀRIO SASOT

Los dies 16 al 20 de juliol d'enguany tindrà lloc a Móra d'Ebre la segona edició del *Campus de Música i Ball populars de les Terres de l'Ebre, Matarranya i Nord Valencià* que, amb un nom ampliat, més acord amb la realitat geogràfica dels continguts, promou l'associació cultural "Riu en So" i la plataforma cultural "Espai de So" de Tortosa.

Toche Menal i Àngel Vergara (La Chaminera) uns dels professors invitats al Campus
MÀRIO SASOT

Els promotors d'aquesta iniciativa cultural, que van comptar l'any passat amb el suport de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Móra d'Ebre, el Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre, la Diputació de Tarragona, la Universitat Rovira i Virgili, l'Institut Ramon Muntaner, etc., han aconseguit en aquesta ocasió ampliar el nombre d'entitats col·laboradores, entre les quals estan les associacions integrades en la Iniciativa Cultural de la Franja, el Rolde de Estudios Aragoneses, Gaiteros de Aragón, Omnium Cultural i altres.

Des de la seua creació, els coordinadors, els germans alacantins Lluís-Xavier i Miquel-Àngel Flores, han volgut que el *Campus* se centre "en la tradició etnomusical que comparteixen les comarques de l'Ebre d'administració catalana, el Matarranya aragonès i el Baix Maestrat i els Ports al País Valencià, i que tenen, entre molts altres elements, la jota com a tret identitari".

El *Campus* s'articula en 17 tallers oberts a tothom que tinga interès en un major coneixement de la cultura musical tradicional del territori. En aquest sentit, per tal d'aportar noves recerques i estudis centrats en aquest camp, naix *Espai de So*, col·lectiu integrat per professionals catalans i valencians de la música i el ball tradicionals que estan duent a terme actuacions diverses (tallers, publicacions, conferències, edició de CDs, etc.) en aquesta línia.

Els tallers s'agrupen en tres eixos bàsics del folklore dels territoris de l'antiga diòcesi de Tortosa: el cant (la cançó enversada i els gèneres no improvisats), l'organologia (instruments i formacions musicals tradicionals) i les manifestacions coreicomusicals: el ball, la dansa ritual i el ball de plaça.

La participació d'importants estudiosos de la música i el ball populars, com els esmentats germans Flores, Toche Menal, Ángel Vergara (La Chaminera), Eliseo Parra, Emilio del C. Tomás, Mateu Xurí, Montserrat Garrich, etc., és fonamental perquè "el Campus pretén consolidar-se com un punt d'encontre per a l'aprenentatge, l'intercanvi i la difusió de coneixements, la interrelació, la convivència i el treball de grup en un privilegiat entorn del territori catalanoparlant com són les seues comarques centrals", segons explicà Lluís-Xavier Flores.

Un altre objectiu del *Campus*, segons Flores, és "superar, a través de les més recents investigacions i l'abundant bibliografia produïda, algunes visions caduques i incompletes que presenten la realitat musical de les Terres de l'Ebre i comarques veïnes basada encara en certs tòpics i tics que no responen a la diversitat del patrimoni etnomusical del territori".

Per a participar en el *II Campus de Música i Ball Populars de les Terres de l'Ebre, Matarranya i Nord Valencià* cal haver fet els 16 anys. Els tallers van destinats a qualsevol persona interessada en la cultura tradicional, tinguen o no formació prèvia. L'activitat també està dirigida a la formació del professorat de Primària i Secundària així com a l'alumnat universitari, i està reconeguda pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya amb un certificat de 30 hores.

El preu d'inscripció per al curs complet (30 hores lectives, de dimecres a dissabte) és de 150 euros. També existeix la modalitat de matriculació parcial per tallers o dies solts amb preus més reduïts. Més informació a la pàgina facebook "Campus de Música i Ball de les Terres de l'Ebre" i el web http://www.moradebre.cat/

Espècies foranes a la Llitera*

// Josefina Motis

L'intercanvi d'espècies es remunta a èpoques prehistòriques. A partir del segle XV, el descobriment d'Amèrica va afavorir intercanvi de nombroses espècies vegetals i animals. Al segle XIX i XX això va anar en augment. Actualment la facilitat de trasllat ha augmentat enormement la capacitat d'intercanvi. En aquests moments aquest increment es considerat problemàtic per alguns col·lectius. Alguns científics han donat la veu d'alarma per aquesta amenaça als ecosistemes, alertant a les administracions pel perill de provocar problemes ambientals, econòmics, socials, i sanitaris.

La Unió Internacional per la Conservació de la Natura –UICN– considera Espècies Exòtiques Invasores –EEI– quant l'espècie que s'estableix a un ecosistema, és un agent de canvi amenaçant per a la diversitat biològica nativa.

A partir d'aquí hi ha diferents autors, variables, i teories. La més generalitzada és que un 10% d'espècies s'adapten al canvi, i d'aquestes, un altre 10% s'arriben a considerar invasores. Per ser invasores, han de perjudicar l'ambient, territori o habitat.

Les que no perjudiquen i estan adaptades, les provinents de fora de l'àrea natural que han estat introduïdes de diferent forma, es diuen Espècies Exòtiques EE.

Algunes d'aquestes poden inclús ser beneficioses sense perjudicar la terra ni l'ambient, com la patata tomàquet, arrós panís, alguns fruiters, etc.

Situant-nos a la Llitera segons els autors de l'article es recomana:

—**Prevenció:** les administracions han de regular el comerç i la possessió, a més de controlar les vies d'entrada de qualsevol animal o planta que provingui de fora.

—**Conscienciar a la població** per a que col·labori amb les administracions ambientals i sanitàries si es detecta alguna espècie susceptible de ser forana desconeguda, per a ser detectada i actuar amb eficàcia, veient si és suficient el control o s'ha de procedir a l'eradicació.

Algunes actuacions que perjudiquen a la comarca son individuals, com la plantació a jardins i horts, les restes no tractades procedents de podes, l'abandonament i descontrol d'animals domèstics, les aigües procedents d'aquaris, etc.

A la Llitera les actuacions conegudes cap a les espècies perilloses, són la captura de gossos assilvestrats, abandonats prèviament. Societats de caça, i l'eliminació de figueres de moro a la serra de Sant Quilis per part de l'Ajuntament de Binèfar.

Pels voltants de la comarca també es coneix l'eliminació d'algunes plantes i animals que poden perjudicar a les persones.

EE a la Llitera. Alguns les consideren EEI, però hi ha que veure si s'han aclimatat a espais que no perjudiquen, o si realment poden ser nocives.

Flora: Variada i abundant, és fàcil de controlar si queda en espais propis sense perjudicar:

—La pita, procedent d'Amèrica, abundant a Calassanç, no es reconeix com a nociva.

—L'Arbre del cel, per la seva alçada, es fa al costat de canalitzacions, s'ha de tenir en compte les abundants arrels.

—La canya, d'origen asiàtic, molt conegudes a espones i límits entre finques. Es acceptada i utilitzada en tallers i negocis de cistelleria.

—La budleia, procedent de Xina, apreciada en jardineria, el vent la pot escampar lluny

—L'herba de les Pampes, procedent de Sud-Amèrica, és de jardineria, a la Llitera s'ha introduït com a decorativa. El toc d'alarma és per la gran quantitat de llavors i capacitat expansiva.

—La pataca o patarota, vinguda d'Amèrica. improductiva però acceptada, alta i amb flors grogues abunda a Esplucs, Binèfar i Tamarit. A Albelda estava tocant a les fasseres, al canviar el sistema de rec ha desaparegut.

—La mareselva, procedent de l'est d'Àsia, és trepadora de jardineria. A la Llitera no es considera nociva, però s'han de tenir en compte les restes.

Flora
JOSEFINA MOTIS

—La falsa Acàcia, arbre alt i amb rams de flors, és acceptat com ornamental, ve de l'est dels Estats Units. S'ha d'anar en compte que no desplaci espècies autòctones. A la Llitera es troba al costat de canals com el de Saidí o Aragó i Catalunya.

—Acàcia de tres espines. Semblant a l'anterior en caràcters i ubicació. el fruit la garrofa, va ser aliment de cavalleries. Ve del sud dels Estats Units.

—L'Auró americà, arbre petit, procedent del centre de Nord-Amèrica, pot perjudicar els límits dels rius. A la llitera ara es veuen a jardins i com a arbres urbans a Binèfar.

—La figuera de moro, amb punxes, originaria de Mèxic, se n'aprofita el fruit, a la Llitera esta localitzada en alguns pobles. A Binèfar es va eradicar per expansiva.

Fauna

Es comenten varies espècies aquàtiques procedents del continent americà i europeu, que s'han ubicat en aigües estancades, embrutant-les i fagocitant les espècies autòctones.

Es fa un toc d'atenció a gossos i gats domèstics per evitar el seu descuit i abandonament.

*Dades del article "Las Especies Exòticas Invasoras en la Litera" *Littera 3*

Montse Castellà en concert a Alcampell

// J. Espluga Trenc

Montse Castellà, la reconeguda cantant i compositora tortosina, en ple concert va dir que 'l'aigua que ara raja de les aixetes d'Alcampell d'ací a poc temps passarà per davant de casa meua a Tortosa'. Una excel·lent manera d'expressar que els pobles de la Franja i els de la gran terra de l'Ebre som, en les seues paraules, 'parents de riu', amb tot el que això comporta i per moltes fronteres que hi vulguen posar.

Montse Castellà va fer un emotiu concert el passat diumenge 20 d'abril, en el marc de la Primavera Participativa d'Alcampell organitzada per l'Ajuntament. Un concert intens, empàtic i ple d'energia vital, on va combinar un bon grapat de cançons dels seus dos àlbums (L'escriptor inexistent, 2006; i Geminis, 2011), amb textos propis i de poetes (Martí i Pol, Aleixandre, Vergés, etc.), tant en català com en castellà, i amb una barreja de ritmes que anaven des de la jota a la cançó catalana, des del pop al fado o al sirtaki. La cantant combinava també la interpretació amb guitarra i el teclat, acompanyada en la majoria de peces del violí elèctric de la virtuosa Simone Lambregts, que amb el seu toc sinuós multiplicava la màgia de la cantant.

Concert de Montse Castella
J. ESPLUGA TRENC

Amb el públic a la butxaca, la Montse Castellà mos va ensenyar que 'no hi ha poetes solitaris', que el seu poble està 'a la cantonada d'un mapa', o que l'hemisferi nord no existiria sense el sud. I, sobretot, mos va animar a baixar cap al Delta tot seguint lo riu, per comprovar com canvien els paisatges i els colors, mentre la llengua es manté intacta i viva. Haurem de baixar cap a la gran terra de l'Ebre.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Gasteròpodes // Ramon Sistac

No hi ha matisos: en el món en què vivim predomina el dualisme. Des del temps de Zaratustra com a mínim, ens hem acostumat a veure les coses en blanc o en negre: el bé i el mal, el sí i el no, el *yin* i el *yang*, la dreta i l'esquerra, l'amunt i l'avall, el Barça i el Madrid, els moros i els cristians, les espentes i els redolons, Camporrells i Estopanyà... Tal vegada, aquesta mena de maledicció divina ens ve donada fatalment pel fet que els éssers humans, que som el centre de l'Univers segons la nostra visió cosmogònica i des de la nostra condició d'animals intel·ligents, ens dividim ja d'entrada *fifty fifty* entre mascles i femelles (amb permís del Sr. Arias Cañete, que pareix que considera les dones intel·lectualment inferiors a ell, cosa que, de ser certa, les deixaria en una posició ben galdosa...)

Est dualisme, tan arrelat i assumit socialment, és el que ha portat a la persecució dels homosexuals o dels ateus, a la marginació dels neutrals i dels escèptics o, sense anar més lluny, a la incomprensió dels adolescents, que són una mena de "no alineats" en qüestió d'edat. El poble o, millor, la gentalla linxadora refusa les mitges tintes, els mitjacerilles i el color de gos com fuig. I, per això mateix, de tant en tant, com en els temps dels *pogroms*, la massa enfollida entra al seu cau i en fa neteja. Ho comprovem cada primavera a Lleida. Des de fa una trentena d'anys s'hi perpetua un autèntic holocaust contra un dels éssers tingut per més innoble a causa de la seua indefinició: el pacífic i bavallós caragol, que és sacrificat, executat sense pietat, per humans que en altres circumstàncies semblarien normals, però que en ocasions així trauen a la superfície el depredador que porten a dins i, amb els ulls rojos d'odi (o més aviat de vi i d'allioli) i en un acte de catarsi col·lectiva, n'assassinen (i després, és clar, els devoren *a la llauna, a la gormanta, a la brutesca*...) centenars de milers, potser milions. Segons diuen, est cap de setmana se n'ha menjat unes cinc tones. Així paguen, els molt innocents, el seu pecat original: no ser ni mascles ni femelles, sinó tot el contrari. No ser, en definitiva, ni carn ni peix.

Escunç, associació que *arropllega* paraules de la Ribagorça

// Glòria Francino

Membres de la Junta de l'Associació *Escunç*
ASSOCIACIÓ ESCUNÇ

Aquest darrer febrer s'ha presentat una associació lingüística a la Ribagorça. El seu objectiu és *arropllegar* i salvaguardar les paraules tant de la part aragonesa com catalana, ja que la gent que habita els pobles dels voltants i el Pont de Suert s'entenen amb la mateixa llengua, tot i tenir les seves característiques particulars.

Amb motiu de l'exposició *Xeic* de les Terres de l'Ebre que es va dur al 2013 al Pont de Suert, el Centre de Recursos Pedagògics i el Consorci per a la Normalització Lingüística del Consell Comarcal de l'Alta Ribagorça, la Biblioteca Pública del Pont de Suert i Jordi Suïls van proposar algunes activitats lingüístiques a la població: recollir paraules autòctones, algunes oblidades pel pas del temps i altres vives a la Ribagorça. Aquest recull es va fer extensiu als alumnes des de tercer de Primària fins a l'ESO, i, per un altre costat, al públic en general. Es van repartir butlletes on cadascú hi anotava les paraules que considerava interessants de no perdre i originals i les lliurava a la Biblioteca Pública del Pont. La participació va ser tot un èxit: més de vuit-centes entrades.

Com a conseqüència d'aquest recull es van conèixer alguns treballs inèdits de persones amb sensibilitat lingüística per la llengua pròpia, entre els quals cal destacar un excel·lent treball de recerca de batxillerat d'un xicot de Vilaller, que actualment ja ha acabat estudis universitaris, ens referim a Bernat Estop que va fer un estudi del lèxic del seu poble titulat *Allà en temps si dive*; també el tresor de la senyora Milagros Feixa de Rins, que amb tota la delicadesa ha anat fent el seu fitxer lingüístic de paraules en perill d'extinció pel canvi de vida, ordenades alfabèticament, i, cal afegir el quadern o llibreta de la Marisol Garcia de Durro, que ha anat confegint un dietari de paraules que ella i els del seu entorn utilitzen en les converses. I altres que segur que hi són i eixiran...

La bona acollida ha estat un incentiu perquè aquest any les entitats implicades donessin cos a aquest material i assessorats pel professor filòleg de la UdL, Jordi Suïls, natural del Pont de Suert. I és així com naix l'Associació *Escunç*, amb la finalitat de preservar el lèxic de la Ribagorça i potenciar-ne l'ús. La Junta està formada per Anna Alins, Rosa Batlle, Rosa Masana i Jordi Suïls; els vocals són: Maria Jesús Llorens, Sebastià Jordà, Anna Monsó, entre altres. Així mateix hi haurà persones encarregades de les àrees properes al Pont de Suert i diferents col·laboradors per sectors o camps semàntics.

Aquest any 2014 s'ha fet un concurs entre escolars de cinquè i sisè de Primària per a dissenyar el logotip de l'associació. D'entre les tres finalistes la guanyadora ha estat una alumna de Vilaller, Aina Rodríguez.

En aquest projecte s'ha demanat la col·laboració de les entitats públiques com els ajuntaments, tant d'Aragó com de Catalunya i d'empreses i comerços de la zona.

Una altra activitat és que ja s'ha creat al web http://www.ribagorca-parla.cat/ el *Diccionari de la parla de la Ribagorça*, coordinat pel filòleg Jordi Suïls. Es pretén seguir en contacte amb la població mitjançant un blog on es comunicaran els actes que es duran a terme a l'associació, així com les activitats proposades a les escoles i l'institut, ja que els futurs parlants del ribagorçà són els nens i nenes o minyons i mossetes en edat escolar.

Des d'aquestes ratlles volem donar l'enhorabona i el coratge a tots els que han fet i fan possible aquest *Escunç*.

Llarga vida a la variant ribagorçana!

El sector del porcell critica la declaració de zona vulnerable en set pobles

// EMMA ZAFÓN

Productors i ajuntaments de les zones de major tradició ramadera de la Franja segueixen demandant solucions a la problemàtica suscitada arran de la declaració de set pobles com a zona vulnerable. Esta mesura, aprovada de forma unilateral pel Govern d'Aragó el 10 de setembre de 2013, obliga els ramaders de porcell a reduir el vessament de purins en les finques agrícoles. Tradicionalment, els residus que es generen en les granges són aprofitats com a fertilitzants per a l'agricultura. La normativa no estableix una quantitat fixa que es pot abocar per hectàrea sinó que els ramaders han de variar els metres cúbics que vessen en funció del cultiu i del rendiment que s'espera a cada campanya.

El decret autonòmic inclou com a "vulnerables" a la contaminació pels nitrats dels purins als termes de Fraga, Torrent, Mont-roig, Fontdespatla, Pena-roja, Campdàsens i Ontinyena. A més a més de la burocràcia que implica per al sector, els ramaders critiquen que la declaració de zona vulnerable no ha anat acompanyada d'una solució viable i sostenible que permeti depurar els excedents de purí. Fins l'any passat, en municipis com Pena-roja i Fraga hi havia en funcionament plantes de depuració de residus ramaders que permetien reduir els vessaments de nitrats. No obstant això, estes plantes van ser clausurades a causa de l'elevat cost que suposa el tractament de cada metre cúbic.

De forma simplificada, depurar els residus té un cost d'entre 6 i 7 euros per cada metre cúbic i els ramaders només estan disposats a pagar entre 2,5 i 3 euros per tal de no registrar pèrdues econòmiques en les seues explotacions. Pel que sembla, invertir uns 6 euros per a depurar solament un metre cúbic resulta inviable econòmicament. Cal tenir en compte que una mare produeix uns 6 metres cúbics de purí l'any i un porc d'engreix en genera entre un i dos. Una granja amb unes 200 femelles pot arribar a sumar 1.200 tones d'este residu cada any. Per tal de reactivar el funcionament de les plantes de depuració, els ramaders demanen que l'administració competent, en este cas el Govern d'Aragó, es faça càrrec dels 4 euros de diferència entre el cost real i el que a ells els resulta rendible pagar. Una altra alternativa seria cobrir eixa diferència mitjançant la generació i venda d'energia de biogàs a partir dels residus depurats.

Vessament de purins en una finca agrícola
EMMA ZAFÓN

Dura oposició

La majoria d'empresaris ramaders s'oposa fermament a haver de patir les restriccions de les zones vulnerables sense cap tipus de contrapartida per part de l'administració. El sector recorda que és fonamental per a mantenir la població en algunes de les zones més despoblades de la Comunitat Autònoma i que, en alguns casos, resulta l'única alternativa de desenvolupament econòmic en localitats amb un dèbil teixit industrial i on a penes hi ha superfície apta per a l'agricultura. Precisament, l'escassetat de parcel·les agrícoles també agreuja el problema.

El cas de Pena-roja n'és un clar exemple de com la manca de parcel·les agràries dificulta el vessament de l'excedent de purí. En la localitat conflueixen dos factors: l'elevada acumulació de granges i el domini de superfície d'alta muntanya no cultivada. Concretament, el poble només té entre 600 i 700 hectàrees cultivables. En estos moments, n'hi ha unes 45 explotacions de porcell que generen uns residus molt superiors als que el terme és capaç d'absorbir sense incomplir la normativa.

El vessament d'una quantitat de residus més alta del que permet el decret autonòmic implica fortes sancions econòmiques i administratives. Entre altres conseqüències, els ramaders s'arrisquen a perdre les ajudes de la Política Agrària Comuna (PAC) de la Unió Europea. Tot això genera una oposició tan forta en els territoris afectats que fins i tot s'han produït protestes com l'abandonament d'una reunió convocada en la seu de la Comarca del Matarranya amb tècnics del Govern Autonòmic. Els ramaders es van negar a participar i van deixar sols als funcionaris de la DGA.

Epifania del Duo Recapte a Saragossa

// Marina d'Algars

Franjolins al concert del Dúo Recapte a Saragossa
MARINA D'ALGARS

Sóc de poble, com en Desideri Lombarte i la seua poesia la sento molt a dintre; em toca alguna peça una mica esquerdada i la recompon; organitza el puzle de les emocions perdudes en la nit i alguna cosa, molt difícil d'explicar, esclata en un sospir d'agraïment a les paraules tan ben escrites del nostre poeta *franjolí*.

La nit del set de maig va estar un regal d'aire fresc a l'entrada de la calor estival, al teatre del Mercat, a Saragossa, la veu d'Antoni i les cordes de la mà d'en Màrio van sonar com un crit profund, ferm. Els assistents vam gaudir d'un espectacle de qualitat suprema: bona música i els poemes molt ben escollits per tal de presentar una mostra del talent creatiu d'en Desideri. La veu, l'expressió, les explicacions d'Antoni, ens van fer tremolar, riure i plorar. El so de les cordes a les mans d'en Màrio creava el misteri d'entrada a la paraula del poeta. Són uns d'estos moments que desitges que no passin, que no passin...

L'espectacle va tenir quatre parts: *Introducció*, *La terra i la natura*, *Existència i ironies de la vida* i *Retorn a la terra*. Poemes diversos com: *Les belles paraules*, *la xica tornada serp*, *Joc de paraules*, *Xerraduries*, *Sol·litud*, *Lluny de tu*, *Me n'aniré*, *Quan no quedarà res...*

La presència d'en Desideri, l'home, la persona, el poeta, es sentia tan real que era fàcil creure en la resurrecció per la paraula. Tot i gràcies a la feina d'interpretació tan ben feta del nostre Duo Recapte. Per això van estar envoltats de molts amics, músics, companys i familiars.

Felicitats artistes! I gràcies! Gràcies per la màgia que vau crear al teatre del Mercat!

DONES

Virginia Woolf (Londres, 1882-Lewes, 1941) // M. Llop

Filla de Lesli Stephen, crític i historiador famós, va créixer en un ambient d'intel·lectuals i artistes. A la mort del seu pare l'any 1905 es va establir amb els seus germans al barri de Bloomsbury que va donar nom a un grup de poetes, novel·listes, pintors, pensadors... que consideraven el coneixement i el plaer estètic com l'objectiu primordial del ser humà. Entre els seus valors hi havia un enfocament liberal de la sexualitat. Pertanyien al *Grup de Bloomsbury* personatges tan significatius com l'escriptor E. M. Foster, l'economista J. M. Keynes o els filòsofs Bertran Russel y Ludwing Wittgenstein. Virgina Woolf mai no va anar a l'escola i va aprendre a casa seua. Als trenta anys es va casar amb Leonard Woolf que pertanyia al mateix grup i els dos van crear la famosa editorial *Hogarth Press* que publicaria l'obra de Virginia i d'altres com T. S. Eliot, Katherine Mansfield, S. Freud... D'aquest va aprendre la importància de l'inconscient en la persona i ella ho reflexa en les obres a través d'imatges, símbols, metàfores. És pionera en la tècnica de monòleg interior i en la reflexió sobre la condició i la identitat femenina i de la relació de la dona amb l'art i la cultura. La seua obra *Una cambra pròpia* és considerada com un text fonamental sobre la dona, l'escriptura i el feminisme literari anglosaxó. Altres obres destacades són: *Les ones* (1931), *Orland* (1928) *La senyora Dalloway* (1919).

Virginia Woold es va suïcidar omplint-se les butxaques de pedres i deixant-se engolir per les aigües del riu Ouse, el 29 de març de1941. Patia la malaltia anomenada trastorn bipolar.

Miquel-Àngel Flores i Abat, el Bessó d'Alacant

// Carme Messeguer

Com eixit d'un quadre de Miquel Viladrich –com veieu a la imatge–, va desfilar pels carrers de Fraga el nostre Miquel en la darrera edició del Dia de la Faldeta. Llicenciat en Filologia Catalana i professor d'adults a la comarca del Vinalopó, Miquel-Àngel Flores i Abat (Alacant, 1975) va endinsar-se en el coneixement de la cultura popular a partir del contacte amb grups de dansa, que van desvetllar-li l'interès per la investigació etnogràfica, sempre al costat del seu germà bessó, Lluís-Xavier.

Al coneixement del folklore de les Terres de l'Ebre s'hi van apropar a través dels treballs de Josep Bargalló Badia sobre dansa popular i per diverses recerques etnomusicals que Miquel i Lluís van portar a terme al Maestrat i al Matarranya. Un curs d'estiu sobre literatura popular (organitzat per la UETE) els va portar a Calaceit i a entrar en contacte amb gent com Josep Galan o Pasqual Vidal i Fígols. Els bessons van aprofitar aquella estada franjolina per arribar-se a Fraga... vestits amb saragüells, el calçó ample comú als llauradors valencians, als de les Terres de l'Ebre i la Ribera del Cinca.

En Miquel és membre del Grup Alacant d'estudis folklòrics, que edita la *Revista Valenciana de Folclore*, i mestre de ball tradicional. A banda de l'estudi del folklore de les Terres de l'Ebre, actualment fa recerca al Llevant mallorquí i a la Marina valenciana. Miquel és partidari d'una vessant més dinàmica i lúdica del folklore, que com més s'hi aprofundeix més mostra que ens uneix més que no ens separa, com demostren les cançons de carameles que trobem arreu del domini lingüístic.

La represa del contacte amb les Terres de l'Ebre va venir de la participació en el Congrés Cultura i Territori (organitzat per la URV) a Vinaròs, motiu que ha fet retornar els bessons a aquestes terres de manera regular i a entrar en contacte amb persones interessades per la música i el ball tradicionals, com la gent d'Espai de So, de Tortosa, i a elaborar un projecte de difusió de la música, els instruments i la dansa com ho és el «Campus de Música i ball populars de les Terres de l'Ebre, Matarranya i Nord Valencià» que promou l'associació Riu en So i que enguany, en segona edició, tindrà lloc a Móra d'Ebre entre el 16 i el 20 de juliol.

Miquel-Àngel Flores i Abat
CARME MESSEGUER

U12

April, is the cruelest month // Esteve Betrià

Com bé sap tothom, dues de les obres mítiques de la literatura universal del segle XX són el poema de 434 versos *The Waste Land* de T.S. Eliot i l'extensa novel·la *Ulisses* de James Joyce, totes dues publicades el 1922, *annus mirabilis* de la literatura anglosaxona, si més no. L'any de la primera edició d'aquestes obres no és, ni de bon tros tot, la més significativa de les coincidències que uneixen d'alguna manera la trajectòria literària d'ambdós escriptors; però això és un altre tema. Si les he qualificat de mítiques és sens dubte perquè es tracta, possiblement, de les dues obres més citades i, diuen, han influït en la literatura contemporània,... però que ben pocs dels que les esmenten i lloen han llegit, especialment en el cas de James Joyce. I sospito que encara són més pocs els lectors (o lectores, com ara es diu) que s'hagen encarat amb profit i alhora amb gaudi, tant de l'edició original anglesa com d'una versió en llengua romànica. Fins ara només tenia notícia que s'hi havien enfrontat –que no necessàriament gaudit– a l'original anglès els traductors ibèrics. Estava convençut que només el professor Jose María Valverde (i, suposo, els altres traductors d'*Ulisses* a l'espanyol) i el professor Joaquim Mallafrè, el primer com a traductor de la novel·la al castellà i el segon com a traductor al català, s'havien encarat al repte de la comparació entre l'original anglès i les versions romàniques.

Però vet ací que el primer d'abril (*April, is the cruelest month*..., tal com diu T.S. Eliot) d'enguany, Pilar Rahola publica en la seua secció habitual a *La Vanguardia* una columna intitulada 'La mort d'un savi' dedicada aparentment a ressaltar la vessant com a traductor del recentment traspassat filòleg Modest Prats; més en concret al Modest Prats traductor de *Fedra* de Racine.

Doncs bé, la coneguda periodista i política no té cap rubor en iniciar la columna dient: "*Traduttore, traditore*, diu la famosa dita bo i recordant que tot traductor traeix el text que tradueix. El que no diu és que hi ha traduccions que són, en si mateixes, obres de creació capaces de donar una nova vida, en un nou llenguatge, a una obra coneguda. Personalment vaig gaudir tant de l'Ulisses de Joyce com de la traducció mestra que en va fer Mallafrè, el català del qual fou d'una cadència meravellosa."

No sé, però de sempre m'han sorprès els opinadors i les opinadores que afirmen, sense aportar cap mena de proves i sense gota de rubor, que és excel·lent, o pèssima, la traducció de determinada obra. Esclar que cal pensar que la nostra llicenciada en filologia catalana i hispànica i pressuposada excel·lent coneixedora de la llengua anglesa, ha fet el pertinent estudi comparatiu de l'original anglès i de la versió catalana de l'*Ulisses*. Ara només ens cal esperar-ne l'opinió, com a filòloga, sobre si són prou bones les traduccions que de *The Waste Land* al català (*La terra eixorca*) i al castellà (*La tierra baldía*) va fer en el seu moment el poeta català Agustí Bartra. I si té dubtes que no dubte a posar-se en contacte amb el crític Sam Abrams, bon coneixedor del català, del castellà i, cal suposar, de l'anglès; i bon coneixedor de l'obra d'Agustí Bartra i de T.S. Eliot.

Lliurament dels X Premis Recercat 2014

// Lluís Roig

Al Palau de la Generalitat de Barcelona, el 9 de maig va tenir lloc l'acte de lliurament dels X Premis RECERCAT, acte principal de la Jornada de Cultura i Recerca Local dels Territoris de Parla Catalana del 2014. Els premiats van estar: Antoni Lluís Carrió (*in memoriam*) de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta i el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Després de les paraules de glossa envers els premiats per part del conductor de l'acte, i de Narcís Figueres i Rosa Sesé, van rebre els guardons —de mans del conseller de Cultura, Ferran Mascarell, del Regidor de Cultura de l'Ajuntament, Jaume Siurana i de Josep Santesmeses, president del la CCEPC— la vídua de d'Antoni Lluís Carrió i la presidenta del Centre de Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Després dels agraïments d'ambdues, intervingueren els senyors Josep Santesmases, Jaume Siurana i el conseller de Cultura de la Generalitat, posant de relleu la gran tasca cultural

José Miguel Gràcia als premis Recercat
LLUÍS ROIG

i de recerca dels Centres d'Estudis i el seu paper fonamental com a activistes recuperadors dels passat i ferms impulsors del futur per totes les terres de parla catalana.

L'acte es va tancar amb la intervenció de Josep Miquel Gràcia de l'Associació Cultural del Matarranya, presentant l'Any Desideri Lombarte (1989-2014) i llegint uns poemes que els assistents, que omplien la sala, van gaudir de debò.

Nota: enregistrament de l'acte: https://www.youtube.com/watch?v=EVBxsLd0Wyk
Si voleu veure la intervenció de Josep Miquel Gràcia, només us cal avançar manualment el vídeo fins que la trobeu, gairebé el final.

Poesia franjolina a Barcelona

// Andreu Coso

Recital de poesia a la plaça Sant Iu de Barceona
PÉREZ OLIVA

En el marc de la Setmana de la Poesia de Barcelona, el proppassat diumenge 18 de maig, es va celebrar al Verger del Museu Frederic Marès, a la plaça de Sant Iu, a tocar de la catedral de Barcelona, un recital de poesia d'arreu del país intitulat "La somio completa". Set poetes van fer sentir les seues veus diverses: Àlex Susanna (Catalunya), Teresa Pascual (País Valencià), Gabriel Sampol (Les Illes), Joan-Lluís Lluís (Rosselló) Hèctor B. Moret (La Franja), Teresa Colom (Andorra) i Antoni Coronzu (L'Alguer).

El representant d'origen aragonès va llegir poemes del darrer poemari de Juli Micolau, *àtic antic*, poemes propis i poemes d'en Desideri Lombarte, entre altres coses amb motiu de l'Any Desideri Lombarte. Així el poema 'La meua pàtria menuda', fruit d'un enyoradís emigrant penarogí, es va sentir com si fos l'espill matarranyenc de les 'Corrandes d'exili' de l'enyoradís poeta vallesà Pere Quart [Joan Oliver] que trobem darrere del títol i de la concepció última d'aquest recital poètic.

Una interpretació dels topònims Fraella i Maella

// Javier López Cardona

Fraella i Maella son topònims que sonen aparegut, encara que pertanyen a dominis lingüístics diferents: Maella com és sabut al domini catalanoparlant occidental i Fraella al domini castellanoparlant de substrat aragonés. Tenim diferents teories sobre la interpretació del topònim Maella, pero la més coneguda i difosa és la que relaciona Maella amb lo llatí *MACELLA*, plural neutre de *MACELLUM* ("mercat"), com veem a les obres de Griera i Coromines. Sobre Fraella hi ha menys hipòtesis, la més coneguda interpreta Fraella a partir de l'antropònim *Fruila*, que és com es dia un noble gallec al servei de Pere I d'Aragó.

Les dos teories són prou simplistes, entre altres coses perque ni Fraella ni Maella tenen aspecte de topònims de reconquesta i repoblació amb paraules i locucions com *Torre de*, *Castell de*, *Vilar de*, ni paren quenta que molts nuclis de població de la vall de l'Ebre són anteriors a la reconquesta i no tenen perquè respondre a la fonètica del catalá ni a l'antroponimia de l'aragonés. Per a interpretar estos topònims s'ha de tenir en compte les circumstàncies dels temps anteriors: la fase lingüística quan es parlava llatí, la fase lingüística quan es parlava romanç precatalà i prearagonés i la fase lingüística quan es parlava àrab, i l'àrab desplaçava al romanç. Este romanç que va conviure o malviure amb l'àrab es diu mossàrab o millor romànic-andalusí, i fonèticament és més aparegut al navarro-aragonès que al català.

Derivar Maella de *MACELLA* és aplicar en sentit invers la llei fonètica que ha conduit des de COQUINA o COCINA a cuina, des de VICINUM a veí i des de RACIMUM a raïm, però esta llei fonètica no se sap que haiga existit en cap varietat mossàrab, i menys al mossàrab de la vall de l'Ebre. Si parem quenta sobre la variant gràfica de Maella com Meiella que trobem a un text llatí dit "RATIONES DECIMARUM" sobre deumes i primícies a la diòcesi de Saragossa als anys 1279 i 1280, potser podem trobar una pista. Als textos més antics i més moderns quasi sempre trobem escrit "Maella".

Derivar Fraella de *Fruila* tamé és molt discutible. A la majoría de textos medievals escrits en llatí o en aragonés trobem escrit "Frayella", i encara es pareix menys a l'antropònim. Mos fa pensar en paraules aragoneses com *siello / seyello* que prové de *SIGILLUM*, com tiello que prové de *TIGILLUM*, com reyal que prové de *REGALE* i com leyal, que prové de *LEGALE*. En estos casos a partir d'una G intervocàlica llatina acabem tenint una y intervocàlica que sona una mica molleta i que a vegades els escribans aragonesos no representaven gràficament, com va passar amb la ciutat d'etimología céltica *SEGIA* > Xeya > Exeya > Exea i que no te cap relació amb lo basc Etxea. ¿ I què mos trobem si posem una G a Fraella desfent l'hiat ? Mos trobem un diminutiu del llatí *FRAGA*: *FRAGELLA*.

Va ser l'asturià Alvaro Galmés de Fuentes un dels primers filòlegs que va interpretar el topònim franjolí Fraga com un plural neutre de FRAGUM "terreny abrupte", "puesto amb penyes". Per cert que a partir de FRAGUM, lo seu plural FRAGA i diferents derivats tamé interpretem fàcilment altres topònims aragonesos com a les Cinc Viles El Frago / O Frago o a la Serra d'Albarrasí lo despoblat medieval de Falagosa (actualment Alagosa i que es pot remontar a *FRAGOSA*).

A Galícia, anterior retir d'un conegut polític homònim, encara mantenen l'ús de la paraula Fraga en gallec com a descriptiva de paissatges i terrenys i com generadora de topònims com *A Fraga d'Eume*, pero lo mes curiós és que tamé trobem la forma diminutiva *Fraguela* tant a la macrotoponímia com a la microtoponímia, i es pot consultar al llibre d'Álvaro Porto Dapena (*Estudio filológico del ayuntamiento gallego de Cedeira*).

¿Pot ser Fraella, antic Frayella una Fraga menuda com una Fraguela a Galícia? La resposta es un sí rotund des del punt de vista geomorfològic, si pensem que està a un indret monegrí poc poblat, ple de formes erosives amb microtopònims evocadors: *Los torrollones de Gabarda* i la *Serreta de Fraella*, zones amb formes erosives que podeu veure al llibre "Piedra de Arena. El Paisaje Monegrino" de Fernando Biarge: balmes, tossals, i pedestals, trones i anfiteatres naturals, tot formes de relleu amb abundància de línies verticals, un terreny abrupte.

Apliquem en sentit invers la llei -G- > -y- a Maella mos trobem una paraula que s'apareix molt a un nom d'un grup tribal berber: els *Maghila*. Els *Maguila* van ser ben coneguts a Al Andalus quan l'Emirat de Còrdova, i han dixat un topònim a Extremadura: Maguilla, amb assimilasió de la terminació -ila al diminutiu romanç.

És estrany interpretar un topònim del Matarranya a partir d'un etnònim berber? No gens, si pensem que al nord de Maella mos trobem Favara que s'ha originat a partir dels *Hawwara* tamé berbers, o encara més al nord Mequinença-Miquenença (que deriva dels *Micnasa* com Meknès al Marroc), o al sud les Roques del Masmut (dels Mesmudes tamé berbers), o alguns kilòmetres a l'oest a la conca del riu Aguas les localitats actuals o medievals de Nepza (dels *Nefzawa*), Lagata (dels *Lawata* o dels *Luwata*), o Azuara (dels *Zuwara* o dels més celebres *Zuwaga*).

En conclusió els canvis haurien pogut ser pel que fa a Maella:

Maghila > *Maguiella* (assimilació de la terminació -ila al diminutiu -iella en mossarab).

Maguiella > *Maiella* (perdua de la consonant oclusiva sonora -G- comú en llengues romàniques).

Maiella > *Maella* (adaptació al català donant un acabat en forma de diminutiu -ella).

Pero tamé podría haver passat lo mateix amb canvi d'ordre:

Maghila > *Maghiella*.

Maghiella > *Maghella*.

Maghella > *Maella*.

Pel que fa a Fraella els canvis podrien haver segut:

FRAGA > **FRAGELLA* (adició d'un diminutiu en llatí).

FRAGELLA > *Fraguiella* (diftongació pròpia de la evolució fonètica en mossàrab i aragonés que veem al topònim fragatí Cardiel).

Fraguiella > *Fraiella* o *Frayella* (pèrdua de la consonant oclusiva sonora comú en llengues romàniques occidentals com en castellà *SAGITTA* > *saeta* i en aragonés SAGITTA > *sayeta*).

Frayella > *Fraella* (debilitació de la consonant i posterior pèrdua afavorida per la castellanització com a *Foyeta* > *Foeta*).

Del 16 al 20 de juliol de 2014
MÓRA D'EBRE

II CAMPUS DE MÚSICA I BALL POPULARS

de les Terres de l'Ebre, Matarranya i Nord Valencià

Tallers de cant
- El cant versat als territoris de parla catalana
- El cant popular a la península Ibèrica
- La jota enversada de l'Ebre
- La cançó tradicional al Matarranya i l'Ebre

Tallers de ball
- Jota, bolero i fandango a Catalunya, Matarranya i nord valencià
- Balls de plaça del Baix Ebre
- Dansa a l'escola

Taller d'instruments:
- Rondalla de ball: guitarra, guitarró i tiple, bandúrria i llaüt, i violí.
- Percussions: pandero quadrat, pandereta, castanyetes, canya badada...
- Construcció d'instruments.

CAMPUS DE CULTURA POPULAR 2014

Inscripció: www.moradebre.cat
Més informació:
- "Campus de Música i Ball de les Terres de l'Ebre"
- 658.463.706 (Sergi)
- campusmusicaebre@gmail.com

Organització: Riu en So

Patrocina: Generalitat de Catalunya Departament de Cultura; Ajuntament de Móra d'Ebre; Diputació Tarragona RBIV Ramon Berenguer; URV Campus Extens; Òmnium

Col·labora: Generalitat de Catalunya Departament d'Ensenyament; CERE Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre; La Riuada; Caramella; Temps de Franja